

AKEDAH DE BINDING VAN IZAK

Een stad op een berg kan niet verborgen blijven

MISSCHIEN HEBT U DAT OOK, ik tenminste wel; jarenlang had ik bij het verhaal van het offer van Abraham het beeld van een leeg landschap waarin geen mens te bekennen was. Behalve dan natuurlijk Abraham en Izak op een eenzame berg. Een offer ver weg van de bewoonde wereld. En heel in de verte twee dienaartjes -jochies haast nog- bij een ezel. Dat beeld heb ik danig moeten bijstellen. Daarom gebruik ik de Joodse naam voor deze passage: De Akedah. De geschiedenis waarin God Abraham vraagt om zijn zoon Izak te offeren, is een van de bekendste, maar minst begrepen verhalen. Dat een liefdevolle God zo'n offer eist, druist in tegen alles wat we denken te weten over het karakter van God. Hoe kan dit verhaal goed worden begrepen?

ONTBREKENDE ACHTERGRONDINFORMATIE

Oude geschiedenissen missen meestal details die bekend waren bij het oorspronkelijke publiek. Culturele normen en waarden werden als bekend verondersteld en daarom niet uitgelegd. Een voorbeeld uit onze geschiedenis is de term 'de meistaking'. Elke Nederlander boven een bepaalde leeftijd legt associaties met Jodenvervolging, razzia's, Amsterdam, de dokwerker, de Duitse bezetting en represailles. Buitenstaanders die niet op de hoogte zijn van de meistaking hebben heel wat meer uitleg nodig.

Zo is een toespeling voldoende voor toehoorders uit vervlogen tijden om een compleet beeld te schetsen. Wat konden die vroege lezers en toehoorders van Genesis zelf invullen? Wat hebben ze gedacht toen Abraham zijn eigen zoon op een altaar bond en zijn hand ophief om hem te doden?

WAAR MOET IZAK WORDEN GEOFFERD?

De geschiedenis van de Akedah, of het binden van Izak, onthult het diepe vertrouwen van Abraham in zijn God. Het is overduidelijk dat Abraham in het oude Oosten leefde waar het dagelijks leven doordrenkt was met goden, godinnen en de daarbij horende erediensten.

Abrahams God deed verschillende beloften over zijn zoon Izak en zijn nakomelingen (Gen. 13: 16, 17: 7, 21: 12). Abraham vertrouwde erop dat deze beloften vervuld zouden worden, zelfs toen hij op reis ging om zijn eigen zoon te 'offeren'. De Brief aan de Hebreeënen (11: 17-19) interpreteert dit zo dat Abraham geloofde dat God Izak zou opwekken! Verschillende Joodse rabbi's uit de middeleeuwen beweerden dat Izak daadwerkelijk gedood en weer tot leven gewekt was.

Waarom vertrouwde Abraham JHWH die hem zo'n bevel gaf? Of accepteerde hij gewoon dat dit de wil van God was. Andere goden eisten immers ook mensenoffers. Dat was normaal in die cultuur. Maar wat zou JHWH dan onderscheiden van alle andere goden? En waarom moest Abraham naar de berg Moria reizen voor deze gebeurtenis? Opmerkelijk is dat Saraï nergens genoemd wordt. Is het denkbaar dat zij niet op de hoogte was van het voorgenomen offeren van haar kind? Tenslotte had Abram ook niets verteld over de aankondiging van zijn geboorte (Gen. 17 en 18).

Bij Moria denken velen aan een afgelegen berg waar niemand kwam. Dat is niet waar. Moria is volgens de Joodse traditie de Tempelberg in Jeruzalem (2Kr. 3: 1). Moria kijkt uit over het dal Gehinnom (in het Grieks wordt het Gehenna genoemd waarvan ons woord 'hel' is afgeleid), een vallei waar Kanaänieten hun kinderen aan een god offerden. Een groot aantal teksten in de Bijbel vermeldt deze afschuwelijke praktijk (Deut. 12: 31; 2Kn. 16: 3, 17: 17, 17: 31, 21: 6, 23: 10; 2Kr. 28: 3, 33: 6; Jer. 7: 31, 19: 5, 32: 35; Ezech. 16: 21, 20: 26, 20: 31, 23: 37).

Lezers uit de oudheid legden onmiddellijk een link met dit dal. Zelfs vandaag de dag is het in Jeruzalem een veel voorkomende grap om te zeggen dat men door de hel loopt (de Vallei van Gehinnom is nu een park) voordat men opklimt naar de Tempelberg. De Bijbel impliceert dat de Kanaänitische praktijk van het offeren van kinderen al lang gebruikelijk was voordat het volk Israël het land binnenging. We weten niet met zekerheid of het Dal van Gehinnom in de dagen van Abraham voor dit doel werd gebruikt. Toch is dat zeer aannemelijk, want heilige plaatsen bleven en blijven eeuwen in gebruik. Zo staat menig kerk op een plaats waar eens een Wodan eik stond, ook al is de godsdienst veranderd.

Het offer dat God van Abraham lijkt te vragen brengt hem naar een plek pal naast Gehinnom. Bovendien ligt het in het volle zicht van Salem, de stad van Melchizedek (Jeruzalem). De geografische situatie is duidelijk voor de oorspronkelijke toehoorders: Het gaat om de Tempelberg en het dal Gehinnom dat direct aan Jeruzalem grenst.

WAT VOOR GOD IS JHWH?

Verschillende Kanaänitische goden eisten kinderooffers, zelfs nog in de tijd van de koningen lang na Abraham. Je leest niet dat Abraham de opdracht van God aanvocht zoals hij Hem smeekte om Ismaël tot zijn erfgenaam te maken (Gen. 17), of te onderhandelen zoals hij deed in het geval van Sodom (Gen. 18). Nee, Abraham doet wat God van hem verlangt.

Toch zal Abraham zich van alles hebben afgevraagd tijdens die driedaagse tocht! Vroege toehoorders zullen deze spanning hebben gevoeld toen de aartsvader op weg ging voor een 'pelgrimstocht' naar juist die plek waar Kanaänieten hun kinderen offerden. Denkt hij dat JHWH net als andere goden bloeddorstig en wreed is en kinderooffers eist?

Nu we beter de achtergrond van het verhaal kennen, begrijpen we wat er op het spel staat. Net als andere gebeurtenissen in Genesis gaat het over de strijd wie de ware god is.

Exodus vertelt hoe JHWH het oordeel bracht over alle goden van Egypte (Ex. 12: 12). 1Koningen 18 gaat over de strijd van de profeet Elia met de profeten van Baäl om te bewijzen welke godheid aanbidding verdiende. Ook deze geschiedenis gaat over de tegenstelling tussen God en goden uit de regio. Wie zal er als de allerhoogste God naar voren komen?

De goden in de vallei verwachten en eisen slaafse aanbidding en schreeuwen om bloed. JHWH is niet zoals zij. In het volle zicht van goden en mensen weigert God het offer van een kind! De God van Abraham verlangt in plaats daarvan liefde, mededogen en leven. Daarom moet iedereen weten wat daar op de berg gebeurt. Het is een getuigenis.

Abraham had ervaring met God, maar hij leerde nu dat leven kostbaar in Gods ogen is. De God die hem beloften had gedaan, gebruikte zijn leven ook om de hele mensheid een andere weg te wijzen. Wij noemen dit 'moraliteit', dat wat rechtvaardig en juist is.

PROFETIE ALS VOORSTELLING?

Ezechiël moest profeteren tegen Jeruzalem. Dat deed hij heel aanschouwelijk door het uitbeelden van een belegering (Ez. 4 en 5). Hier gebeurt iets soortgelijks. Abraham en Izak beklommen de berg met hout, vuur en een slachtmes. Iedereen die het zag, begreep de bedoeling ervan. Ook Izak zelf merkte de afwezigheid van een offerdier op. Vader en zoon werden zowel vanaf de stadspoorten als door diegenen die hun eigen kinderen offerden in de vallei in de gaten gehouden. Deze dramatische voorstelling bracht een revolutionair idee over. JHWH is Oppergod, superieur aan andere goden, niet alleen in grootsheid en macht, maar ook in moreel opzicht. Leven in plaats van dood. Omstanders waren met stomheid geslagen: een god die geen kinderoffer kreeg, zou verschrikkelijk wraak nemen en Abraham in het verderf storten. Maar het feit was: Abraham bleef leven en het ging hem goed! Dat was volledig onmogelijk! De verwerping van dat machtige offer bewees dat Abraham een bijzondere relatie met zijn God had. Dit blijkt als Abraham bij onderhandelingen over een begraafplaats voor Sara *een prins van God onder ons* genoemd wordt (Gen. 23: 6).

TWEE GETUIGEN

Realiseren we ons dat Abraham zelf twee getuigen meenam? Twee nog wel! Lees Deut. 19:15 er maar op na. Bewust? Dat vraag ik mij af, maar aangestuurd, zeker. Die knechten hoeven beslist geen minderjarigen zijn geweest. Hoge ambtenaren in dienst van koningen werden ook wel met hetzelfde Hebreeuwse woord aangeduid. Hoe het ook zij; ze zullen met verhalen thuis gekomen zijn, want zij kenden de gebruiken van het land ook. De afstand tussen de plaats waar de knechten met de ezel achter bleven en de offerplaats schat ik veel kleiner in dan ik vroeger meende.

Immers, als je gaat picknicken zet je de auto toch zo dicht mogelijk bij de picknickplaats? Evenmin laat je Izak kilometers zeulen met een zware bos brandhout als je een pakezel bij de hand hebt. De takkenbos van de plaatjes in kinderbijbels zijn bij lange na niet toereikend voor een offer. Waar ik vroeger aannam dat twee jonge hulpjes op de ezel moesten passen, vind ik het nu veel aannemelijker dat twee volwaardige getuigen op gepaste afstand de handelingen konden volgen.

LOSKOPEN

Het offeren van kinderen zien we ook in Ezechiël 20 en vaak betrof het de eerstgeboren zoon. God eist ook alle eerstgeboren mannen van elke schoot op (Ex. 34: 19-20). Maar in plaats van gedood te worden, moesten de zonen van het volk voor het leven ‘verlost’ worden. Izak was de eerstgeboren zoon van Sara. De goden van de Kanaänieten hadden zijn dood geëist. JHWH eiste zijn verlossing. Vervolgens eiste God heel Israël op als zijn eerstgeboren zoon die uit Egypte was verlost (Ex. 4: 22; Hos. 11: 1).

Aan het einde van de Akedah herhaalt JHWH Zijn zegeningen en beloften aan Abraham en voegt eraan toe: *Alle volken van de aarde zullen gezegend worden door uw zaad, omdat u naar mijn stem hebt geluisterd.* ■

Paulus en Jakobus schrijven in hun brieven ook over Abraham. En wel heel verschillend, het lijkt zelfs in tegenspraak met elkaar te zijn. Paulus spreekt over *de persoon* van Abraham *in zijn relatie tot God*. God zag bij Abraham geloof dat zich op Hem richtte. Geloof dat dus voor Abraham zelf van betekenis was. Jakobus heeft het echter niet over de persoon van Abraham voor God, maar over *het geloof* van Abraham dat *in zijn daden zichtbaar* werd *voor de mensen*. Het geloof dat God in hem zag, werd tot zegen voor de mensen om Abraham heen.

MACHT VAN DE GROTE BATALJONS

Mensenoffers werden gezien als de manier om goden te vermurwen, ja eigenlijk te dwingen om gebeden te verhoren. Zo'n groot offer kon een god niet negeren. De Azteken in Mexico brachten mensenoffers op industriële schaal, het was lopendebandwerk. In onze tijd kennen we nog steeds zulke trekjes, met 1000 man gezamenlijk bidden is toch sterker dan met maar vijf, toch? En toch deed Elia het in zijn eentje.